

Ajalehes Uudised 1904 avaldatud G. Ageriku kiri Eesti-Haginskist. Põhja-Kaukaasia. Stavropoli kubermang. Eesti-Haginsk (Esto-Haginsk). Eesti-Haginski asutamine ja areng. Põllupidamine. Seltsielu. Maaolud. Ilmad. Digi-teeris Andres Aule. Kirjaviis muutmata.

Uudised (nr. 52), 4. juuni 1904, lk. 2

Kiri Eesti asutusest.

Eestihaginskast. G. Agerik

26 aasta eest asusiwad siia, kus meie küla praegu on, esimesed elanikud — 12 perekonda — elama ja järgmisel aastal tuli suurem hulk praegusi elanik-kusi neile juurde. Meie küla on Stawropoli kubermangu loode-poolses ot-sas: 15 westa Manõitshi rannast eemal. Lähem raudtee jaam Tihoretski ja Tsaritsina raudtee peal on meilt umbes 55 wersta kaugel, nimelt Torgowaja.

Siia elama asumine oli raske; maa oli wilets rohulagendik, kus iialgi enne põldu ei olnud tehtud. Umbes 4/7 sellest on soolane, nii et madalate kohtade peal sool maa peale heidab, siisgi on ka kohtasid, kus kaewudesse hea wesi tuleb; hallikaid ei ole. Põllutööd oli raske tegema hakata: maa oli söödis; kehwise pärast pidi suurem osa puusahkadega, mis mitmesaja wersta tagant, endisest elukohast toodi — põllutööd algama; puudus ka seeme, ja kui ometi korda läks wilja maha teha, siis juhtus wahest ikalduse aastaid olema. Niisu-gused põhjused takistasiwad põllutööd, ja ehk maad küll palju oli, ei wõinud siisgi inimesed kõiki elutarwitusi põllult saada ja sellepärast läksiwad paljud inimesed esimestel aastatel suwel 30—80 wersta kaugusele lõikuse ja rehe-peksu tööd otsima, talwel aga linnadesse, suuremalt jaolt Stawropoli koja-meesteks, weewedajateks, ahjukütjateks, ööwahtideks ja muudeks. Paljud teenisiwad õlle- ja wiinawabrikutes ja kiwisöe kaewandustes; ka mitmed tüd-rukud käisiwad linnades, Stawropolis ja D. ä. Rostowis teenimas.

Need, kes kodus oliwad, püüdsiwad endile talweks peawarju muretseda. Mõ-ned lõikasiwad umbes 5×6—5×10 ruut arssina suuruse maatüki mätasteks, need mättad laoti üksteise peale, ümber selle koha, kust mättad ära wõeti, lõigati weel ehitatawa urtsiku ümbert mättaid juurde, kuni müirid 2—2½ ars-sina kõrguseks saiwad; otsa müirid (wiilud tehti ligi arssin weel kõrgemaks. Pikuti üle urtsiku pandi tala, tala ja müiride peale vähemad puukaikad, puu-kaigaste peale weel mõndasugust prahti ja mulda kõige peale ja — oligi peawari talweks walmis. Teised kaewasiwad maapinna läbi, loopisiwad wett peale ja sõtkusiwad kuni sawi sitkeks läks, sitke sawile segati weel kõrssa hulka: sellest sitkest sawist tehti kas kohe müir ehk esiteks 4×4×8 kub. wers. plonnid ja siis müir. Nii saadi talweks peawari, kus külma pliidi ehk ahju ääres kõwerdades suwel waewaga teenitud leiba söödi. Nii jutustawad wane-mad inimesed.

Aegamööda paranes elujärg. Rahwal läks korda raud sahu omandada, loo-mad siginesiwad, hakati rohkem wilja maas pidama, tehti paremaid elumaja-sid, Nowojegorlõnski külast osteti palkisi ja laudu, mis Wolga jõe äärsetest maakondadest Ida-Wenemaalt esiteks mööda Wolga jõe Tsarõitsinani, Tsa-rõitsinast maad mööda Kalatshi, Kalatshist mööda Doni jõe Rostowini

tuliwad; Rostowist 300 wersta tagant weeti Nowojegorlõnski. Nowojegorlõnskist toodi esiotsa suuremalt jaolt kõik, mis tarwis oli, sinna wiidi ka, mis müia wõidi, nagu linaseemneid, wilja, loomi, wõid j. m. Nüüd on rahwa elujärg kaunile järjele jõudnud. Loomade ja masinate abil wõiwad inimesed jõudsasti tööd teha, nii et üle 4000 dessatini maad wiimastel aastatel küla peale (130 peret) wilja all oli. Selle 4000 dessatini pealt saadakse aastas üle 300,000 puuda wilja. See teeb 2300 puuda pere peale. Nii on aastane sissetulek pere peale läbisegamini umbes 1600 rubla. Mõne mehe elumaja ilma kõrwaliste hooneteta maksab üle tuhande rubla, kuna kõrwaliste hoonetega kokku üle 2000 rubla wõib arwata. Siis weel aitades olew wili, loomad, masinad ja muu kraam, nõnda et jõukamate elanikkude warandus kõik kokku umbes 6000 rubla wäärt on.

Põllutöö tegemise peale on siit küla rahwas agar, nõnda et iga mees umbes 15 dessatini wilja wõib ilma abita koristada, peksta ja tuulata. Et Eestimaal siitmaa põllutööst wist wäga palju ei teata, siis arwan ma, et sellest pikemalt kirjutada maksab.

Kewadel, 1.—15. märtsil, algab siin seemendamine ja lõpeb märtsikuu lõpul ehk aprilikuu esimestel päewadel. Kündmise ja ühtlasi ka külumise riistaks on siin „puuker” (kahe, enamasti kolme sahaga kamara ader), millele oma külasepad ka külwikasti peale panewad; külwikastil on iga saha kohal auk, mida riwi abil suuremaks ehk weiksemaks wõib seda, nõnda kuidas külwi paksus tarwitab; külwi kasti sees on ümberkäija wõlw, mis seemet ühetasa külwikasti aukudest wälja õerub. Nende puukrite ette rakendatakse 3—6 hobust, ja kui maa hästi sõre ei ole, siis pannakse üks hobune äkkega künni äestamise tarwis puukri järele käima, kui aga maa kobe on, siis seotakse ainult puu nott puukri järele, mis põllu siledaks teeb. Nii tehakse ühe puukriga päewas umbes 2 dessatini wilja maha. Suwewiljad on siin hirsad, odrad, kubankad, harwa külitakse ka kaeru, maisi jne. Kewadel, pärast muude wiljade külwi, pannakse kartulid maha, ja kõige wiimaks tehakse arbusid. Talwewiljaks on talwe nisu.

Heina niitma minnakse maikuu esimesel poolel. Heina niitmise tarwis on siin igal ühel heinaniidu masinad, milledega päewas 5—6 dessatini heina wõib maha niita. Et heinamaad wähe — 20 dess. pere pealt on, sellep. ei kesta heinategemine kaua. Heinte kodu wedamiseks seatakse wankrid pikale ja pannakse 8—9 arssina pikkused redelid peale. Niisuguste wankrite peale laotakse kuni üheksa arssina pikkune ja nelja wiie arssina laiune heina koorem, mida kaks hobust kodu weawad. Ühe hobusega töötegijat siin külas ei ole.

Umbes 28. junist algab siin wiljakorjamine. Wilja korjamiseks on meil jälle masinad, suuremalt jaolt nagu heinamasinadgi. Lõikuse masinatele rakendatakse 3—4 hobust ette ja niidetakse ühe masinaga kuni 7 dessatini, enamasti 5 dessatini päewas. Wilja ei seota siinmaal palju wihku, waid laotakse niisama saadudesse.

Rehte peksame õue-aias, märjalt kõwaks tallatud ja siis rohukõntsast paljaks aetud ümmarguste platside peal, mis 15—16 sülda läbi mõeta suured on; selle platsi peale pannakse 3 koormat peksmata wilj ja juba 3—4 tunni jooksul on pahmas walmis ja põhud (kõlkad) üskete (peksandiste) hulgast ära rõuku kantud. Rehte peksetakse siin umbes 15 puudaste kiwi rullidega, milledele paar hobust ette rakendatakse ja siis enamasti tasa tõrkides mööda pahmast ringi lastakse. Nii peksetakse enamasti kaks ladet, 4—6 koormat päewas, mis

1—2 dessatini wili on. Peksetaw wili tuuakse suuremalt jaolt selsamal päewal kodu, mil teda peksetakse.

Uudised (nr. 53), 8. juuni 1904, lk. 1

2

Kuna põllutöö ja rahwa elujärg kaunis tublile järjele on jõudnud, peab kahetse desed awaldama, et rahwas waimuharimises aeglasemalt edasi on astunud, mõnes heas asjas koguni tagaspidi sammukese teinud. Umbes 20 aasta eest oli siin kaks sega-, üks ja wahel ka kaks meestekoori. Endisest laulukooridest on ainult üks järele jäänud ja kartmiseks on põhjust, et see wiimanegi laulukoor warsti hingusele läheb. Suurem osa noori inimesi saadawad wabad tunnid mööda, kuda juhtub; on ka wanemaid, kes oma lapsi laulma ei lase, kui need ka laulma tahaks minna.

Ajalehta käib meie külasse 30—40 eksemplari, nendest loetakse nimelt sõnumid sõjawäljalt ja lihtlabasemad jutud läbi; juhtkirjasi ja tuumakamaid kirjatoosisid loetakse vähem, sellepärast ei too ajalehtede lugemine suuremat kasu.

Maade jagamine on siin külas raske korda saata. Igaüks tahab, et maad nõnda ära jaotataks, kuidas temale kasulik on. Kui siia elama asuti, anti iga meesterahwa hinge peale hingemaad; maade rohkuse järele pidid kõik küla ja kroonu maksud maksetama, ka küla ehituste, nagu magasiaida, kiriku, wallamaja ja muude juures pidi igaüks maade rohkuse järel tegew olema ja kulu kandma. Igasugu puuduse pärast wõis mõni, kellel mitme hinge maa käes oli, ainult paar dessatini wilja maha teha, nii et umbes 8 osa käes olewast põllumaast wilja alla tuli. Sellepärast jätsiwad mõned oma naise lastega talweks kodu ja läksiwad ise linna raha teenima, et wallamaksusi maksta. Nüid on ajad ja asjad muutunud. Maid wõetakse järjest vähemaks ja antakse iga hingele pool hingemaad. Kui wanemad muist sellest sissetulekust, mis nad laste maadest saawad, laste koolitamiseks tarwitaks, nõneda et mõned praegustest koolilastest mõne ametiga edaspidi leiba wõiks teenida, oleks kiiduwäärt olema. Inimesed aga ei mõtlegi selle peale. Iga inimene mõtleb: Kas minu lapsel ei ole külas põllupidamise õigust? Kindlasti on aga näha, et edaspidi siin põllupidamine kitsaks läheb. Meil siin kalmukate¹ keskel on juba maa rent kallis: küla ligidal, kus loomad wiljaminemist karta on, maksab söödi dessatini aastane wilja all pidamine 14 rubla, kuna alles minewal aastal 5—6 rubla eest dessatin maad aasta peale wõis rentida. Mõnes wanemas Wene külas on maa rent aga weel enam kui poole kallim, sellepärast on teada, et ka meie ümber maa rent weel palju kallimaks läheb kui ta praegu on, sest et siia ümberkaudu palju wenelasi kogub, kes maarendi kallimaks ajawad. Meie küla rendimaa, 3000 dess., on meilt 12 wersta kaugel; sellest 3000 dessatinist ei tohi meie riigi walitsuse keelu pärast palju üle kolmanda osa (1000 dessatini) wilja all pidada, 2/3 on heinamaaks; läbisegamini mak-

¹ Kalmõkid. A. A. märkus.

same meie selle maa dessatini eest 4 rbl. 14¼ kop. aastas renti. Nelja aasta pärast saab kontrahti aeg täis, sellepärast peab kartma, et see maa meie küla käest ära läheb, sest et meie küla selle kauge maa eest niipalju renti ei wõi maksta kui wenelased, kes sinna peale elama asusiwad. Ka on karta, et edespidi ka üksikult rentimine kalmukate käest kalli rendi ja kauguse pärast raskeks läheb. Wähehaawal kuulukse ka räägitama, et sinna, kust enne meie rahwas üksikult maad rentisiwad, nüid uus Wene küla tahetakse asutada, misläbi palju maad kalmukate käest ära wõetakse; kui see tõeks läheb, siis jääb meile ainult meie oma küla maad, mille põllud aga ilma rammutamata ligi kakskümmend neli aastat ühtepuhku wilja all on olnud ja selle läbi lahjaks on jäänud. Nüidne wilja saak ühesuuruse maatüki pealt on weerand osa vähem kui enne ja see wili, mis saadakse, on kergem wanast wiljast umbes 2 naela tsetweriku pealt, mis wilja hinda alandab. Kui küla põllumaad uuesti ümber mõedetakse, siis tahetakse kas 1/4—1/3 põllumaad järgemööda puhata lasta; aga et maade (põldude) ümbermõetmine enne nelja aastat ei tule, sellep. kurnatakse kõik meie põllumaa weel lahjemaks kui ta praegu on. Sel ajal, kui wiimeks osa maad seisma jäetakse, on karta, et meie küla rahwal kaugemalt rentimine kalli rendi ja kauge maa pärast raske on. Nii peame meie mõne aasta pärast poole vähem wilja maha tegema kui praegu, mis lahja maa pärast wähe wälja annab, kuna oma rahwa arw iga aasta 0,03 wört kaswab. Rahwas aga ei mõtlegi oma lastele wõimalikuks teha, muud moodi leiba teenida kui põllutööga ehk küll siin kõigist käsitöolistest puudus on. Need käsitöölised, kes siin praegu on, on wäljast siia tulnud ja teeniwad iga aasta umbes 20 mehe peale kuni 4000 rubla; söök ja korter on inimeste poolt, kelle juures nad tööd teewad. Ainult üks isa on oma poja juba linnakoolist läbi käia lasknud ja peab teda nüid Tiflisi linnas maamõetjate koolis. Üks teine koolitab oma poega Wene külas olewas 2 klassilises ministeriumi koolis. Kas ka see weel kaugemale tahab õppida, wõi tuleb peale kooli läbitegemise kodu põllumeheks, seda ma ei tea, aga teised kõik peale nende kahe jääwad mulla pööramisele truuks. Kui aga tulew põlw edespidi põllutööst endid hästi elatada ei wõi, siis peawad mõned wäljaspool küla omale eluülespidamist muretsema, mis aga wähesese teaduse pärast raske on. Selle ähwardawa kitsikuse wastu ei ole mingisugust abinõu tarwitusele wõetud.

Ilmad siin on alati koguni muutlikud, wahest on talwe läbi porine, sügisel ja kewadel aga kuni 10 kraadi külma; isegi seda on ette tulnud, et mai- ja augustikuul külmahärm maas on olnud. Möödaläinud sügise oli soe, detsembri- ja jaanuarikuul oli lumi maas. Märtsikuu esimestel päewadel hakkasiwad inimesed wilja maha tegema. Aprilikuu esimese poole sees lõpetasiwad inimesed kewadese künni ja seemendamise töö. Maikuu lõpul hakatakse heina tegema, kuna ennem mõnel aastal juba Jüripäewa ajal heina tehti. Lõikuse lootus tänawu on hea, vähemalt keskmine.

ТЕКСТИС МАИНИТУД КОИТИ

Don, jõgi (Venemaal)

Eestihaginska, asundus (Jašalta / Яшалта; varem Esto-Haginskoje ehk Eesti-Haginsk / Эсто-Хагинское: Venemaal Põhja-Kaukaasias Kalmõkkias)

Kalatsh, linn (Kalatš Doni ääres / Калач-на-Дону: Venemaal Volgogradi oblastis)

Manõitshi, küla (rand) (село Манычское; varem ka Киста ehk Кистинское: Venemaal Stavropoli kubermangus)

Nowojegorlõnsk, küla (село Новый Егорлык: Venemaal Põhja-Kaukaasias Kalmõkkias u. 10 km kaugusel Esto-Haginskist)

Rostow ehk **D. ä. Rostow**, linn (Rostov Doni ääres: Venemaal Rostovi oblastis)

Stawropol, linn (Stavropol / Ставрополь: Venemaal Stavropoli krais)

Stawropoli kubermang (Stavropoli kubermang: Venemaal Põhja-Kaukaasias)

Tiflisi, linn (Tbilisi: Gruusias)

Tihoretsk, linn (Tihoretsk / Тихорецк: Venemaal Krasnodari krais)

Torgowaja, raudteejaam (Salsk / Сальск (linn); varem Torgovaja / Торговая raudteejaam: Venemaal Rostovi oblastis)

Tsaritsina ehk **Tsarõitsina**, linn (Volgograd; varem Tsaritsõn: Venemaal)

Wolga, jõgi (Volga: Venemaal)